

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті висвітлюється сучасний стан розвитку представництва соціальних інтересів громадян України політичними партіями та аналізується комплекс чинників, що унеможливають їх ефективне функціонування; пропонуються напрями оптимізації діяльності політичних партій як важливого інституту громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, політичні партії, соціальні інтереси, криза довіри.

В статтє освещено современное состояние представительства социальных интересов граждан Украины политическими партиями и анализируется комплекс факторов, которые делают невозможным их эффективное функционирование; предлагаются направления оптимизации деятельности политических партий как важного института гражданского общества.

Ключевые слова: гражданское общество, политические партии, социальные интересы, кризис доверия.

The article describes the current status of representation of social interests of Ukrainian citizens by political parties and analyzes main factors that make their effective functioning impossible; the article also provides the directions how to optimize the activity of political parties as important institutions of civil society.

Keywords: parties, civil society, political parties, social interests, credibility gap.

Досвід розвинених демократичних країн засвідчує, що лише політичні партії є на сьогодні інструментом, який здатен забезпечити формування влади демократичним шляхом, гарантувати

її змінюваність та відповідальність перед виборцями. Тому становлення в Україні повноцінної багатопартійної системи є необхідною передумовою для ствердження громадянського суспільства [3, 25].

Проблеми функціонування партійної системи та громадянського суспільства в Україні завжди були у полі зору українських науковців. Лише дисертаційних робіт, присвячених різним аспектам діяльності партій та партійної системи в сучасній Україні було захищено близько шістдесяти [1], а розвитку громадянського суспільства в Україні – понад 100 [2]. Але, на жаль, ґрунтовні теоретичні напрацювання вітчизняних науковців української політики використовують українською мовою мало.

Метою цієї статті є аналіз тих чинників в історії становлення та сучасному розвитку української партійної системи, які заважають їй повноцінно виконувати роль одного з інституцій громадянського суспільства.

Політичні партії є одним із специфічних інститутів громадянського суспільства. За формою вони є добровільними об'єднаннями громадян, а за своєю сутністю – громадсько-політичними організаціями. Як продукт громадської ініціативи, партії є породженням і частиною громадянського суспільства, інструментом погодження групових інтересів із загальносуспільними.

Громадський характер політичних партій означає, що вони є інститутами сфери недержавних суспільних інститутів і відносин, а політичний – що вони створюються для участі у здійсненні політичної (публічної) влади, основною формою якої є державна влада [5, 164].

Партії виконують у громадянському суспільстві низку важливих функцій: вираження соціальних інтересів, ідеологічну, політичної соціалізації, формування громадської думки тощо. Вони також є засобом впливу громадянського суспільства на державу, тією проміжною ланкою, яка їх з'єднує. Як зазначає М. Рагозін, «саме простір між державою і громадянським суспільством і є тою стихією де існує політична партія» [8, 114].

Партії узагальнюють, висловлюють і обстоюють інтереси широких соціальних груп на державному рівні. Саме через участь у політиці громадянське суспільство може виконувати функцію протизваги або помічника структурам державної влади [4, 86].

Водночас партії є й інструментом, за допомогою якого держава прагне знайти підтримку своєї політики у громадянського суспільства.

Здобувши владу або долучившись до механізмів здійснення влади, та чи інша партія стає суб'єктом державно-політичних відносин і в такій якості перестає бути інститутом громадянського суспільства.

У сучасній Україні зв'язок між партіями і громадянським суспільством, на нашу думку, у багатьох аспектах є спотвореним. Однією з серйозних проблем є низький рівень довіри громадян до політичних партій країни, які водночас виступають і елементом політичної системи і інститутом громадянського суспільства України.

Так, відповідно до даних щорічного соціологічного опитування, яке проводить Інститут соціології НАН України, за останні 15 років кількість громадян, які впевнені у необхідності існування в країні багатопартійної системи суттєво зменшилась. Так, якщо у 1994 р. кількість тих, хто чітко вважав, що багатопартійна система Україні потрібна, складала понад третину громадян (36,1%), а кількість противників становила лише 29,8%, то у 2010 р. кількість свідомих прихильників багатопартійності сягнула найменшої позначки за увесь цей період досліджень – 21,0%, натомість кількість противників складала майже половину громадян – 46,3% [13, 490].

Іншим показовим індикатором розвитку вітчизняної партійної системи є рівень довіри людей до політичних партій як до політичного та соціального інституту. Відповідно до результатів досліджень Інституту соціології за період вимірювання цього індикатора з 1996 р. до 2010 р. лише у 2005 р. недовіру до партій відчувало менше половини громадян – 47,2%. Увесь інший час рівень недовіри складав понад 60%: у 1996 р. – 63,5%, у 2010 р. – 60,4% [13, 515].

За даними соціологічних досліджень, проведених Центром Разумкова ситуація виглядає ще гірше. У грудні 2011 р. частково або повністю політичним партіям не довіряло 73,3% українців, грудні 2008 р. – 79,5%, грудні 2006 р. – 74,3%, грудні 2004 р. – 72,2%, грудні 2002р. – 79,5%, грудні 2001 р. – 72% [10].

Ці дані наочно засвідчують, що переважна більшість громадян України не сприймають політичні партії, як організації, які реально відстоюють, захищають та просувають у політичній сфері їх інтереси.

Наслідком подібного стабільно негативного та недовірливого ставлення громадян України до політичних партій є нестійкість усіх політичних режимів, які існували в Україні, обмежена легітимність політичних лідерів, які у результаті виборів здобували владу та, відповідно, їх обмежені можливості для проведення необхідних для суспільства реформ.

Одним із ключових питань для розуміння нинішнього стану партійної системи України є відповідь на питання як виникали політичні партії, які функціонують в Україні зараз.

Загалом в Україні станом на серпень 2012 р. Міністерством юстиції було зареєстровано 202 політичні партії [9]. Частина цих партій виникла внаслідок ініціативи соціальних, професійних чи ідеологічних спільнот, тобто, як породження громадянського суспільства, частина – внаслідок діяльності політичних лідерів чи бізнесменів, які організували партії під себе. Ряд партій створювалась під вибори, виключно як технологічні проекти. Так, наприклад, в очікуванні парламентських виборів 2006 р. у 2005 р. було зареєстровано аж 24 партії.

Провідні політичні партії нинішньої політичної системи України можна умовно розділити на «вищу» та «першу» політичну лігу. До «вищої» ліги сьогодні належить три партії: Партія регіонів (М. Азаров / В. Янукович), Блок Юлії Тимошенко (ВО «Батьківщина» та молодші партнери) та ПП «Фронт змін» (А. Яценюк).

Ще шість партій станом на 2012 р. складають умовну «першу» лігу у нинішній українській політичній системі. Вони або є на сьогодні малими парламентськими партіями – КПУ (П. Симоненко),

Народна партія (В. Литвин), ПП «Наша Україна» (В. Ющенко), або партіями, які мають шанси потрапити до парламенту. Це, у першу чергу, ПП «УДАР» («Український Демократичний Альянс за Реформи») (В. Кличко) та, за певних обставин, ВО «Свобода» (О. Тягнибок) і ПП «Громадянська позиція» (А. Гриценко).

Також до складу українського парламенту 2007–2012 рр. у якості молодших партнерів у партійних блоках потрапило ще 11 малих партій, здебільшого національно-демократичної орієнтації, які не відіграють самостійної політичної ролі.

Із 9 партій «вищої» та «першої» ліги української політичної системи 4 були створені і діють як партії, які представляють певні ідеологічні пріоритети груп виборців. Це Партія регіонів та КПУ, виборці яких з різних мотивів та різною мірою свідомо прихильні проросійським та/або лівим орієнтаціям та ВО «Свобода» і ПП «Наша Україна», виборці яких більш або менш радикально, але послідовно підтримують ідею утвердження української державності на основі українських культурних цінностей.

Ще 5 партій були створені або функціонують сьогодні «під лідера». Під Ю. Тимошенко – БЮТ (ВО «Батьківщина»), під А. Яценюка – «Фронт змін», під В. Литвина – Народна партія, під В. Кличка – «УДАР», під А. Гриценка – «Громадянська позиція».

Більшість із провідних партій України утворювались з ініціативи або за підтримки певних груп економічної еліти країни й представляють їх інтереси у політиці. Зокрема, Партія регіонів була утворена з метою відстоювання інтересів промисловців та бізнесменів донецького регіону, «Наша Україна» створювалась за участі великого та середнього бізнесу, який підтримав «помаранчеву» революцію, БЮТ представляє інтереси бізнесу, здебільшого орієнтованого на імпорт, Народна партія – бізнесу, орієнтованого на аграрну сферу бізнесу, «Фронт змін» – про-українськи орієнтованого середнього та малого бізнесу Заходу та Центру України.

Варто відзначити, що «старі» політичні партії (утворені до 1999 рр. – СНПУ / ВО«Свобода», КПУ, Аграрна / Народна партія, ПРВУ / Партія регіонів та ВО «Батьківщина») мають у своїй більшості досить чітке ідеологічне позиціонування, що, очевидно,

й зумовлює їхнє теперішнє домінування у політичній системі. «Молоді» політичні партії, фактично утворені у 2009–2010 рр. («Фронт змін», «УДАР», «Громадянська позиція»), натомість активно намагаються експлуатувати надії громадян на те, що ідеологічно мало заангажовані молоді професіонали зможуть чи принаймні спробують реалізовувати політику, яка покращить життя людей.

Щодо практик функціонування партій, то слід відмітити, що найбільше роботою з громадянами на місцях переймаються крайні ідеологічні партії – КПУ та ВО «Свобода». Саме у цих політичних сил є реальний людський потенціал ідейних членів та прихильників для проведення політичних акцій у форматі «не за гроші», саме вони більш схильні працювати у форматі «від дверей до дверей».

Також серйозним потенціалом реальних прихильників володіють найбільші на сьогодні партії – ПР та БЮТ. Крім того, ці дві партії, а також «Наша Україна» та Народна партія, які в різний час були «партіями влади», активно використовували і використовують цей свій статус для формального залучення до партії представників місцевих еліт, бізнесу та чиновництва. Відповідно «наповнення» цих партій людьми з виключно кар'єрними міркуваннями привело до того, що після потрапляння в опозицію з партій та партійних фракцій у представницьких органах влади відбувався суттєвий відтік випадкових попутників. Так, наприклад, фракція БЮТ у парламенті 2007–2012 рр. зменшилась із 156 народних депутатів, обраних 30 вересня 2007 р. до 100 у березні 2012 р.

«Фронт змін», «Удар» та Народна партія у своїй практичній діяльності у регіонах спираються на місцевих бізнесменів, зацікавлених в отриманні певних економічних вигод від підтримки партійних лідерів та їх партійних проєктів. Відповідно навколо регіональних партійних осередків зосереджуються певні групи бізнес-інтересів.

Загальні відмінності між «старими» та «молодими» партіями полягають у тому, що усі «молоді» партії були створені «згори»

з ініціативи лідера, у той час, як, принаймні, частина «старих» партій була створена у результаті ініціативи знизу, тобто були породженням реальних запитів певних суспільних груп. Також, «молоді» партії менш схильні до рутинної роботи з виборцями за технологією «від дверей до дверей» у міжвиборчий період та намагаються уникати чіткої ідеологічної акцентуації на відміну від більшості «старих» партій.

Крім того, «старі» та «молоді» партії мають різні за потужністю мережі структурних утворень у країні. Так, усі представлені сьогодні у парламенті 2007–2012 рр. партії мають значну кількість партійних структурних утворень по країні: ПР – 31,8 тис., Народна партія – 21,9 тис., «Батьківщина» – 17,3 тис., «Наша Україна» – 12,9 тис., КПУ – 6,9 тис. Як зазначалось вище, ці партії об'єднує те, що у різні періоди своєї історії вони були чи є партіями влади і за допомогою адміністративних важелів змогли наростити формальну партійну структуру у регіонах.

«Молоді» партії, а також «Свобода», які створювались за протидії або принаймні без сприяння влади, мають незрівнянно менш розгалужену офіційну мережу партійних утворень по країні: «Фронт змін» – 700, «Удар» – 644, «Свобода» – 627, «Громадянська позиція» – 271 [9]. Проте, варто відмітити, що ці партії у своїй діяльності і не роблять акценту на формальному укоріненні своєї партійної структури у регіонах. Відповідно і реальний зв'язок «молодих» партій із суспільством дуже тонкий.

Основною ж спільною рисою, яка об'єднує усі основні українські партії, є їх підконтрольність олігархічним або бізнесовим структурам.

Також варто підкреслити, що українська партійна система вже має достатньо прикладів, коли провідні політичні партії фактично зійшли з політичної арени. Найвідомішими з них є ВО «Громада», Партія зелених, СПУ, НДП, СДПУ(о) та НРУ. Також протягом 2007–2012 рр. до цієї категорії фактично вже перейшли і Народна партія та «Наша Україна», чий рейтинг впав до рівня 1%. Ключовою причиною цього явища є те, що ці політичні партії, з одного боку, фактично втратили зв'язок із

громадянським суспільством, своїми базовими соціальними групами, через неможливість або небажання відстоювати на практиці їх запити, а з іншого боку, втративши причетність до влади, припинили бути активними політичними гравцями.

Для українських політичних реалій також характерною є ситуація, коли формально існуюча політична партія «купується» і перетворюється на нову за змістом, а старий партійний бренд зникає. Так, лише у 2010 р. 30 партій змінили назву, керівництво та мету своєї діяльності [7].

Загалом же, упродовж 1998–2007 рр., коли існували вибори за партійними списками до Верховної Ради України, індивідуально чи у складі виборчих блоків змогли потрапити 32 політичні партії. Також у 199–2002 рр. по мажоритарним округам до українського парламенту пройшли по-декілька представників ще 18 політичних партій. Відповідно з близько 200 партій, які існують чи існували в Україні за часів незалежності, активними учасниками подій на політичній арені країни була лише чверть існуючих партій.

Варто підкреслити, що фактором, який суттєво вплинув на розвиток українських партій, стало запровадження з 1998 р. партійних виборів до парламенту, що стимулювало і зростання кількості українських партій і посилення їхнього значення як політичного та громадянського інституту.

До отримання партіями можливості проводити своїх членів до парламенту за партійними списками, партії створювались у своїй більшості як політичні структури, які представляють певні ідеологічні чи світоглядні інтереси окремих груп громадян, тобто як суб'єкти громадянського суспільства. Після введення з 1998 р. змішаної, а з 2006 р. пропорційної системи виборів, більшість новостворених партій стали результатом реалізації амбіцій певних бізнесменів чи політиків, або й взагалі створювались як суто технологічні утворення «під вибори» чи «на продаж».

Саме тому абсолютна більшість нині існуючих політичних партій України не можуть претендувати і не претендують на реальну участь у політичному житті країни. Хоча кількість партій

у країні постійно збільшується, але кількість тих із них, хто бере участь у парламентських виборах постійно зменшується: у 2002 р. – 63 партії, 2006 р. – 59, 2007 р. – 42.

Система повністю партійних виборів до українського парламенту, за якими проходили вибори 2006 та 2007 рр. чітко позначила проблему якості партійних списків та суттєво послабила зв'язок виборців з депутатами у міжвиборчий період.

Однією з найгостріших проблем функціонування української політичної системи загалом є проблема реалізації тими партіями, які виграли парламентські вибори та сформуvalи уряд, своїх передвиборчих обіцянок.

Перш за все варто відмітити, що громадська думка вкрай критично оцінює налаштованість політичних сил, на виконання своїх передвиборчих обіцянок. Так, під час соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у вересні 2007 р., тобто напередодні позачергових виборів до парламенту і через півтора року після виборів 2006 р. понад дві третини громадян заявили, що жодна з представлених на той час у парламенті політичних партій не виконує своїх передвиборчих обіцянок. Що Партія регіонів зовсім не виконує, або незначною мірою виконує свої обіцянки вважало 66% опитаних, БЮТ – 71,3%, КПУ – 72,6%, Блок «Наша Україна» – 77%, СПУ – 76,7% [16].

Загалом, серед виборців переважає песимізм у питанні виконання політиками передвиборчих обіцянок. На пряме питання, задане соціологами під час місцевих виборів 2010 р. «Чи вірите Ви, що кандидати будуть виконувати свої передвиборчі обіцянки, якщо здобудуть владу?» лише 21,8% громадян відповіли, що вірять, що більшість обіцянок буде виконана, 42% вважає, що буде виконана лише незначна частина обіцянок, а 26,7% взагалі думають, що нічого з обіцяного не буде виконано. У цьому контексті не дивно, що 55% громадян вважають, що вибори не є реальним демократичним механізмом впливу на владу, оскільки ті, кого обрали не виконують своїх виборчих обіцянок [6].

Безвідповідальності політичних партій та їх кандидатів сприяє й певна інфантильність самих виборців. Так, згідно із тим же

опитуванням 42,6% громадян заявили, що їх не цікавлять програми кандидатів, 12,6% готові за гроші продати свій голос і проголосувати за будь-кого. Зі звітами міських голів перед громадськістю у міжвиборчий період знайомі 12% громадян, а зі звітами депутатів місцевих рад лише 7% громадян [6].

Реальна законодавча діяльність партій, які пройшли до парламенту, лише підтверджує підозри виборців щодо суттєвих розбіжностей між передвиборчими обіцянками та реальними діями партій у парламенті.

До прикладу візьмемо детально проаналізовану експертами законотворчу діяльність парламентських партій за 2009 р. [15].

Так, фракція Партії регіонів у Верховній Раді України у 2009 р. запропонувала до розгляду у парламенті 222 законопроекти, з них лише 59 мали ознаки таких, що відповідають передвиборчій програмі ПР. Але тільки 7 з них є прямим виконанням обіцянок. Це означає, що тільки один з 32-х запропонованих ПР законопроектів має відношення до їх програми.

Показники БЮТ щодо спроб виконувати передвиборчі обіцянки у законотворчій роботі також незначні. З 319 поданих у 2009 р. законопроектів лише 45 мали ознаки слідування програмним установам блоку. Проте, лише 17 із них збігалися з програмними положеннями політичної сили. Це означає, що лише кожен 19-й законопроект поданий БЮТ має пряме відношення до програми блоку. Більшість же запланованих БЮТ «проривів» так і залишилися на папері.

Блок НУНС подав на розгляд парламенту 197 законопроектів, із них 42 законопроекти тією чи іншою мірою були дотичні до програмних засад політичної сили. З них лише у 18 безпосередньо йшлося про виконання передвиборчих обіцянок депутатів блоку. Тобто, лише кожен 11-й законопроект НУНС напряму відповідав перевиборчим обіцянкам політичної сили.

Комуністична партія за 2009 р. подала на розгляд парламенту 48 законопроектів. Втім, дуже масштабна за висунутими ідеями передвиборча програма КПУ майже не мала свого продовження у парламентській діяльності фракції комуністів.

Лише у 7 законопроектах хоча б частково йшлося про речі, оприлюднені у передвиборчій програмі комуністів. Але жоден із них повністю не відповідав хоча б одному з її пунктів.

Фракція Блоку Литвина розробила у 2009 р. 44 законопроекти. З них лише 8 законопроектів більш-менш відповідали програмним засадам блоку. З них тільки два проекти мали пряме відношення до програми блоку.

Втім, такий вкрай низький коефіцієнт відповідності законотворючих ініціатив передвиборчим програмам парламентських партій не дуже турбує українські політичні сили, оскільки, як показує практика, для виборців під час вибору це не є принциповим.

На жаль, реально діючих механізмів відповідальності партій за невиконання передвиборчих гасел в Україні, окрім проведення нових виборів, не існує. Саме тому дані соціологічних досліджень засвідчують вкрай низький рівень довіри громадян до українських політичних партій.

Показовою ілюстрацією рівня недовіри громадян до політичних партій є незначна кількість членів політичних партій у суспільстві. Згідно з щорічними соціологічними дослідженнями Інституту соціології НАН України членами політичних партій в Україні у 1994–2000 рр. були лише менше 1% громадян, у 1999–2001 рр. – до 2%, у 2002–2010 рр. – до 3% громадян [13, 488]. У 2011 р. цей показник упав вдвічі – до 1,4% [14, 22].

У часи існування в Україні мажоритарної та змішаної системи виборів лише одна десята частина громадян вважала, що обраний від їхнього округу депутат здатен виразити їх інтереси у парламенті. У 1995 р. таких було 8,6%, 1996 р. – 7,1%, 1998 р. – 13,4%, 1999 р. – 9,2%, 2000 р. – 7,1%, 2002 р. – 8,5%, 2004 р. – 9,2%, 2005 р. – 12,3%, 2006 р. – 12,8% [12, 502]. Ці дані рівною мірою стосуються і кандидатів, які були обрані від партій і самовисуванців.

Ці дані повністю кореспондуються із результатами опитування, проведеного КМІС у квітні 2007 р. щодо оцінки діяльності депутатів Верховної Ради України. Тоді майже три чверті

опитаних – 73,4% заявили, про те, що вважають, що більшість депутатів за гроші і посади здатні на зраду своїх виборців. Такої думки дотримуються 87,4% прихильників БЮТ, 85,5% – «Нашої України», 63,6% – КПУ та 59,6% – Партії регіонів [11].

Хоча, із запровадженням пропорційної системи виборів до парламенту, рівень довіри у суспільстві до політичних партій дещо зріс (до 10%), втім, більшість людей вважає, що партії та їхні фракції у парламенті не відстоюють у своїй діяльності реальні соціально-економічні інтереси громадян.

Так, наприклад, під час соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова у травні 2009 р. на питання «Чого насамперед не вистачає існуючим в Україні політичним партіям?» абсолютна більшість опитаних (49%) заявила, що партіям, насамперед, не вистачає «уміння і бажання захищати інтереси простих людей» та «уміння вирішувати конкретні проблеми, що турбують простих громадян», на друге місце (29,9%) люди поставили відсутність у партій уміння «виробити чітку програму дій» та «чітку позицію стосовно стратегії розвитку держави».

Отже, основним фактором, який обумовив низький рівень довіри громадян до партій упродовж останніх 20 років, є те, що люди не сприймають партії, як інституції, що представляють та відстоюють їх життєві інтереси. Для абсолютної більшості українців партії є стороннім суб'єктом, ані до створення, ані до діяльності якого люди не мають жодного відношення. Єдине, що вдається частині партій, насамперед ідеологічним, це представляти ідеологічні преференції чи уподобання різних груп виборців.

Ще однією проблемою українських партій як соціального інституту представництва інтересів є ідеологічна розмитість їх політичних позицій. Більшість українських політичних партій, особливо під час виборів свідомо уникають чіткої ідеологічної ідентифікації, оскільки вважають, що це накладатиме на них додаткову політичну відповідальність та обмежуватиме свободу маневру.

Аналіз програм провідних політичних партій України свідчить, що усі вони намагаються говорити від імені народу в цілому, усі вони хочуть бути «народними» партіями, а не ліберальними,

консервативними чи соціалістичними. А у такий спосіб ще сильніше розвивається зв'язок між партіями та тими соціальними групами громадянського суспільства, чий інтерес вони б мали представляти.

Результати виборчих кампаній 2006 та 2007 рр. показали розмивання в Україні традиційних ідеологічних ніш. Під час цих виборів програми усіх основних партій мали чітку соціальну спрямованість, зі значною часткою популізму та декларативних обіцянок.

На сьогодні, з дев'яти провідних партій української політичної системи, сім намагаються приміряти на себе ідеологію «народних» партій. Тобто, не спиратись на якусь визначену соціальну групу, а намагатись об'єднати якомога ширші прошарки населення і презентувати різні соціальні групи.

Прагнення набути загальнонаціонального характеру призводить до бажання знайти та запропонувати виборцям те, що буде актуальним для представників різних прошарків населення, мешканців різних регіонів, різних національностей. Тому, у програмах усіх партій є пункти і про соціальний захист, і про підтримку виробника, і про дотримання демократичних свобод, і про збереження національних традицій та культури.

З провідних політичних партій зараз фактично лише КПУ та ВО «Свобода» є класичними ідеологічними партіями, які займають, відповідно, комуністичну та націоналістичну ідеологічну ніші.

Саме тому, у наших нинішніх реаліях ключовим ідеологічним маркером для виборців є ставлення політичних сил до проблеми геополітичного позиціонування України. Саме у цій площині між партіями є реальні і зрозумілі для громадян розбіжності у політичних позиціях. В Україні традиційно ліві партії виступають з проросійських позицій, а праві з проєвропейських.

Особливістю ідеологічної партійної палітри України є значна персоніфікація партій та навіть ідеологій. Часто в Україні лідер виступає ідеалізованим втіленням певного набору ідеологічних уявлень, які виборці здебільшого не можуть раціонально і чітко пояснити.

З усіх класичних ідеологічних напрямів найменш затребуваним в Україні є ліберальний. Це пов'язано із патерналістською налаштованістю значної частини населення та низькою самооцінкою громадянами свого рівня життя.

Загалом же, сьогодишній етап розвитку української політичної системи можна назвати деідеологізованим у класичному розумінні цього поняття. Більше того, часто офіційно проголошувана ідеологія слугує ширмою для маскуванню справжніх інтересів та цілей політичних сил.

Підсумовуючи вищевикладене варто підкреслити, що більшість українських політичних партій не націлена реально на представництво інтересів громадян України та виконання своїх передвиборчих обіцянок. Найбільш наочно це проявляється у їх роботі у парламенті, оскільки ідеї, які пропагувались на виборах, знаходять мізерне відображення у реальних законодавчих ініціативах.

Ключовою причиною цього є та обставина, що абсолютна більшість з існуючих політичних партій України створювалася або з метою вдоволення амбіцій окремих громадян, або з метою отримання інструменту для політичного просування бізнес-інтересів окремих промислово-олігархічних груп.

На нашу думку, з кінця 1990-х рр. в Україні майже припинився процес творення реальних політичних партій як інструментів вияву групових інтересів певних, достатньо широких кіл громадян. За назвами такі партії утворюються, а по суті – ні.

Система взаємодії партії – громадянське суспільство у сучасній Україні працює у холостому й абсолютно безперспективному, з точки зору представництва громадян, режимі. Не громадянське суспільство знизу породжує партії для представництва інтересів своїх соціальних груп, а створені згори партії шукають чийми б інтересами їм декларативно прикрити свої реальні цілі.

Ситуація відчутно може змінитись лише за умови поступового перетворення України з атомізованого суспільства здебільшого бідних людей, які у своїй масі думають лише про те, як прогодувати себе та свою сім'ю, на суспільство, у якому тон

політичного і громадського життя задаватиме активний середній клас. Також вкрай важливо, аби громадяни України усвідомили велику ефективність такого групового ресурсу як соціальний капітал та почали використовувати його для реалізації своїх групових цілей, зокрема, й через такий інститут громадянського суспільства як політичні партії.

Одним із реальних першочергових кроків, який міг би посилити зв'язок політичних партій із громадянським суспільством, мало б стати не повернення політичної системи України до змішаної виборчої системи, як це відбулось після ухвалення 17 листопада 2011 р. нового виборчого закону, а запровадження виборів за відкритими партійними списками. Це дозволило б і посилити вплив громадян на народних депутатів, і поліпшити якість депутатського корпусу, але без розмивання політичної відповідальності партій за ухвалення рішень у парламенті, що вкрай важливо для утвердження в Україні традиції політично відповідального владарювання.

Використані джерела та література:

1. Агафонова Г.С. Роль політичних партій центристського спрямування у створенні демократичної партійної системи в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / Г. С. Агафонова. – Луганськ, 2010. – 21 с.; Бабій С.І. Формування багатопартійної системи в Україні: порівняльний аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / С. І. Бабій. – О., 1999. – 16 с.; Бойко О.Ю. Особливості трансформації партійної системи України за роки незалежності: дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / О.Ю. Бойко. – Чернівці, 2004. – 217 арк.; Глівінський А.О. Соціально-політичні розмежування і розвиток партійної системи сучасної України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / А.О. Глівінський. – Д., 2010. – 18 с.; Дешко Т.В. Взаємозалежність між виборчою системою та партійною структурізацією суспільства (на прикладі посткомуністичних країн та України): дис... канд. політ. наук:

23.00.02 / Т.В. Дешко. – К., 2007. – 165 арк.; Лага В.А. Ідеологічний фактор сучасного політичного та партійного розвитку України: дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / В.А.Лага. – К., 2006. – 207 арк.; Мороко В.В. Партійне будівництво і партійно-політична боротьба в сучасній Україні (1996-2009 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / В.В. Мороко. – Запоріжжя, 2009. – 21 с.; Стаценко О.С. Партії і партійні системи у сучасному демократичному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / О.С.Стаценко. – Сімферополь, 2004. – 17 с.; Шачковська Л.С. Електоральна формула як чинник структурування партійної системи сучасної України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / Л. С. Шачковська. – Д., 2009. – 17 с.; Шкуренко К.О. Проблеми партійної розбудови незалежної України у вимірах демократичних стандартів: дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / К.О. Шкуренко. – Миколаїв, 2007. – 191 арк. та інші. 2. Безродна В.І. Особливості формування громадянського суспільства в процесі політичної модернізації України: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / В.І. Безродна. – О., 2003. – 16 с.; Берченко Г.В. Конституційні засади громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Г.В. Берченко. – Х., 2012. – 20 с.; Бельська Т.В. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Т.В.Бельська. – Х., 2010. – 19 с.; Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / М.А.Бойчук – К., 2007. – 20 с.; Горбань О.В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 / О.В.Горбань. – 2011. – 36 с.; Гурицька М.С. Основні моделі взаємодії громадянського суспільства і держави: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / М.С. Гурицька. – К., 2009. – 16 с.; Зеленько, Г.І. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи та України): автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02 / Г.І. Зеленько. –

К., 2007. – 32 с.; Косілова О.І. Політичні функції громадянського суспільства: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / О.І. Косілова. – К., 2007. – 19 с.; Костючков С.К. Місцеве самоврядування як фактор становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / С.К. Костючков. – Сімф., 2011. – 16 с.; Матвійчук Т.Д. Соціальні чинники розбудови громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. соціолог. наук : 22.00.04 / Т.Д. Матвійчук. – К., 2010. – 16 с.; Новоскольцева Л.О. Політичні аспекти становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Л.О. Новоскольцева. – Чернівці, 2009. – 20 с.; Пухкал О.Г. Модернізація системи державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / О.Г. Пухкал. – К., 2011. – 36 с.; Рябека О.Г. Організації громадянського суспільства та їх роль у функціонуванні державного управління: політологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / О.Г. Рябека. – К., 2011. – 19 с.; Сергєєв В.С. Політичні мережі як форма взаємодії держави та громадянського суспільства (теоретико-методологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.01 / В.С. Сергєєв. – Дніпропетровськ, 2011. – 32 с. та інші. **3.** Горелов Д.М. Позиції парламентських партій України щодо засад розвитку громадянського суспільства // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №4(9). – С.24–30. **4.** Колодій А. Партійна структурізація в Україні в контексті розвитку громадянського суспільства і поза ним // Громадянське суспільство як здійснення свободи. Зб. наук. праць. Третій випуск. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С.83–105. **5.** Малкіна Г.М. Подвійна політична відповідальність політичних партій // Гуманітарні студії: збірник наукових праць / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – Вип.7. – С.164–170. **6.** Місцеві вибори-2010 – результати загальнонаціонального опитування населення України, 20.10.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/press/op-gor-io>. **7.** Олександр Лавринович: «Слід забрати у парламенту всі повноваження, що стосуються суддів», 26.10.2010.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.glavred.info/archive/2010/10/26/091447-2.html>. **8.** Рагозін М.П. Вчимося демократії. Уроки громадянської освіти. – Донецьк: Видавництво “Донбас”, 2004. – 180 с. **9.** Реєстр політичних партій – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/parties>. **10.** Соціологічне опитування. Чи довіряєте Ви політичним партіям? (динаміка, 2001-2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=82. **11.** Ставлення населення України до присутності бізнесменів у Верховній Раді України та переходів депутатів від опозиції до коаліції, 19.04.2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/txt/doc/18042007/press180407ukr4.doc>. **12.** Українське суспільство 1992 – 2008 рр. Соціологічний моніторинг / За ред. д-ра. екон. наук. В.Ворони, д-ра. соціолог. наук. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – 656 с. **13.** Українське суспільство 1992—2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д-ра. екон. наук. В.Ворони, д-ра. соціолог. наук. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с. **14.** Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Т.2. / За ред. д-ра. філос. наук. Є.І. Головахи, д-ра. соціолог. наук. М.О.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – 479 с. **15.** Шевченко Л. Рік без результату, 26.01.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.deputat.org.ua/vr_analit_1315.htm. **16.** Якою мірою виконують свої передвиборні обіцянки (що давалися перед парламентськими виборами 2006 р.) кожна з політичних сил? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?Poll_id=109.